

BRAVURĂ SAU „RĂZBOI PSIHOLAGIC”? ROMANII ȘI „VÂNĂTOAREA DE CAPETE” REFLECTATĂ PE COLUMNA LUI TRAIAN.

FABIAN ISTVAN

Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș

Prezența nu odată în istoriografia romantică (și nu numai) ca o armată ce lupta corect și civilizată, romanii au arătat de multe ori că în ceea ce privește tacticile de intimidare, represalii și cruzime s-au ridicat la nivelul unor popoare pe care ei îi considerau „barbare”. Crucificarea „importată” de la persani, folosirea câinilor de luptă preluată de la greci (dar și probabil de la celți) și „vânătoarea de capete” arată cât de versatili puteau să fie romanii în ceea ce numim azi „război psihologic”.

Originile celui din urmă obicei a constituit subiectul unor dezbateri în istoriografia de specialitate. Astfel, aceeași istoriografie romantică, sau romanțată, a secolelor XIX-XX recunoștea cu greutate (sau chiar deloc) posibilitatea ca armata romană să recurgă la asemenea acte specifice doar „barbarilor” și percepute ca acte de cruzime gratuită. Deja „autorii antici asociau practica decapitării cu lumea celtică, fapt continuat de istoricii contemporani (...) până la a neglija faptul că această practică era utilizată de evrei, traci, sciți, masageți și chiar greci”¹. Cert este că „fascinația” pentru decapitări ajunge în lumea romană pe filieră celtică cu marea diferență că, în timp ce la celți reprezenta o captură prețioasă, la romani, cel puțin în perioada regatului și cea republicană timpurie reprezenta un obiect de batjocură². Oricum, romanii ca și grecii de altfel, au rămas „fascinați” de obiceiul galilor de a colecționa capetele inamicilor înfrânți, după care le îmbălsămau în ulei de cedru, și le atârnavă în fața casei sau (în cazul persoanelor mai importante) le depozitau în lăzi și se lăudau pe urmă în fața străinilor despre faptele lor de vitejie, dar și despre faptul cum au refuzat sume mari de bani de la rudele victimelor care doreau recuperarea „trofeelor”³. Acest obicei este prezentat pentru prima oară de Diodor în a sa *Bibliotheca Historia* în sec. I a. Chr., dar asemenea descrieri regăsim și la Strabon, Posidonius. Titus Livius povestește, printre altele, cu lux de amănunte cum în 216 a.Chr. boii din Galia Transalpină l-au decapitat pe comandantul roman Lucius Postumius, ducându-i capul la sanctuarul lor cel mai important unde a fost învelit în aur și folosit drept cupă pentru libații de către preoți. Explicația este simplă: celții considerau că sufletul nemuritor este localizat în cap, iar prin deținerea/controlul acestuia, spiritul celui ucis este de asemenea

---

¹ Voisin 1984, p. 241-242.

² Sauer 1930, p. 55-60, *apud* Voisin 1984, p. 242, nota 5.

³ Fields 2006, p. 10.

controlat⁴. Ca parte a lumii „civilizate”, cel puțin după afirmația lui Strabon, romanii considerau vânătoarea de capete inumană și barbară de aceea au și interzis-o. Și totuși... fără a intra prea mult în detalii istorice, romanii recurgeau la această metodă de afirmare a curajului. Istoriografia romană este plină de asemenea exemple de decapitări, în special după dueluri ori în bătălii, dar după cum afirma și Voisin: „chiar dacă vânătoarea de capete este clar atestată în cadrul armatei romane, nu este considerată de unii cercetători moderni ca o practică instituționalizată. Asemenea acțiuni sunt atribuite «legionarilor sălbăticiți» (legionnaires ensavauages) (...), dar sunt rare și imposibil de întâlnit după cel de-al doilea război punic”⁵. Pentru epocile mai târzii, aceeași autori atribuiau aceste scene soldaților auxiliari de origine celtică⁶.

„Filmul” campaniilor de cucerire a Daciei este redat pe arhicunoscuta Columna Traiană, dar și pe Marea Friză Traianică, precum și pe Monumentul de la Adamclisi. Tema studiului de față se restrânge doar la Columnă, de aceea considerăm ca necesare prezentarea câtorva date de ordin tehnic: înălțimea totală a Columnei Traiane, fără statuie, este de 39,83 m. Soclul paralelipipedic măsoară 5,37 m, baza în formă de cunună de lauri 1,68 m; fusul propriu-zis e înalt de 26,62 m, capitelul de 1,48 m, iar cei doi tamburi ce formează suportul statuii au împreună 4,66 m. Baza coloanei, fusul și capitelul (elementele tipice pentru orice coloană) măsoară împreună 29,78 m, adică exact 100 de picioare romane; dimensiunea aceasta justifică denumirea de *Columna centenaria* pe care Coloana lui Traian o purta în antichitate. Diametrul Columnei la bază e de 3,83 m, la vârf de 3,66 m: diferența e minimă, dar importantă pentru a crea iluzia vizuală a unei coloane absolut drepte. Din aceleași motive optice, lățimea panglicii de reliefuri crește treptat, dinspre bază spre vârf, de la 0,89 m la 1,25 m, dimpreună cu înălțimea figurilor sculptate (de la 0,6 m la 0,9 m). Banda sculptată are o lungime de 200 m; pe ea sunt reprezentate 124 de episoade din războaiele dacice și peste 2500 de figuri⁷.

Cât privește războaiele dacice au fost identificate un număr diferit de scene privitoare la „vânătoarea de capete”: Cichorius în a sa *Die Reliefs der Traianssaule* identifică șapte scene⁸, în timp ce Voisin⁹ șase, iar Nic Fields doar

---

⁴ Fields 2006, p. 11.

⁵ Voisin 1984, p. 244.

⁶ Despre acest aspect merită de reținut numai două evenimente desfășurate cu mult după războaiele punice: în 46 a.Chr. Caesar a bătut în cuie capetele propriilor soldați care s-au răsculat pentru o pradă mai mare, iar în 45 a.Chr., la Nund, a încercuit tabăra pompeiană cu capete înfipte în vârfuri de lance. Pentru o abordare mai pe larg a temei violenței „organizate” în contextul conflictelor armate; vezi Hall 2006, p. 2-6.

⁷ Daicoviciu, Daicoviciu 1966, p. 10.

⁸ Cichorius 1896-1900, *passim*.

⁹ Voisin 1984, p. 245.

trei¹⁰. De fapt, pe Columnă sunt șapte scene privind vânătoarea de capete, pe Marea Friză Traianică, respectiv pe Monumentul de la Adamclisi, câte una. În continuare vom prezenta cele șapte scene „de gen” repetând remarca de la începutul studiului: o mare parte dintre cei care au analizat scenele de pe Columnă consideră că doar auxiliarii procedau la colecționarea de capete, legionarii nu. În literatura de specialitate din România, în special Radu Vulpe în a sa, *Columna lui Traian*¹¹ operează tot cu concepte romantice, încercând să dea o față umană unui război de altfel crâncen.

Scena XXIV este prima în care colecționarea de capete „reprezintă prima bătălie care apare pe acest monument. Scena comportă două episoade principale, care nu sunt de interpretat ca petrecându-se succesiv, ci simultan și unitar pe întregul teatru al acțiunii. În stânga e figurată armata (...) compusă dintr-o masă de legionari în ținută de război, așteptând ordinul de a intra în luptă. Printre ei sunt de avut în vedere și soldați pretorieneni care, în general, aveau același costum ca și cei din legiuni. Sunt cu toții șaptesprezece militari de elită, plus cinci *signiferi* și *aquiliferi*, cu însemne referitoare la mai multe legiuni și la cohorțele pretoriene. (...) În mijlocul scenei, în fața soldaților, în planul din fund, apare un castru roman, gata construit, în afara căruia, pe un loc mai ridicat, stă Traian, însoțit de un adjutant, probabil prefectul pretoriului Claudius Livianus (având în vedere situația), ambii în ținută de campanie, cu un *paludamentum* peste lorica. (...) Împăratul, reprezentat cu fața tot în direcția bătăliei, se uită la două capete de daci, care îi sunt prezentate de doi soldați auxiliari. În mâna stângă, împăratul pare a ține o lance, care, fiind pictată, sau adăugată din bronz, a dispărut de pe relief, iar cu brațul drept face un gest de instinctivă repulsie față de spectacolul capetelor tăiate. Adjutantul, întorcând brusc capul spre el, se uită în ochii lui întrebător, poate ca o mișcare reflex la o exclamație de oroare scoasă de împărat. Se știe că, în ciuda lungii sale cariere militare, Traian avea un suflet sensibil și uman, pe care necesitățile aspre ale războiului nu reușiseră să-l împietrească. De altfel, obiceiul tăierii capetelor inamice pentru a fi luate ca trofee nici nu era roman. Pe Columnă nu se văd nicăieri legionari practicându-l, ci numai soldați auxiliari care, recrutați din populațiile peregrine ale provinciilor, îl aveau din tradițiile lor de acasă, mai primitive. Ei prezintă oribilele trofee cu scopul de a-și dovedi vitejia și a-și reclama dreptul la răsplată, iar împăratul e nevoit să le tolereze acest procedeu barbar pentru a nu le scădea avântul”¹².

În afară de cei doi auxiliari care îi prezintă lui Traian capetele-trofee (...) mai există, în aceeași scenă un alt auxiliar care luptând cu dacii, ține de păr între dinți capul unui dac ucis. La picioarele lor se vede un cadavru de dac decapitat.

---

¹⁰ Fields 2006, p. 10.

¹¹ Vulpe 1988, *passim*.

¹² Cichorius 1896-1900, p. 111, 114; Vulpe 1988, p. 53-54.

Malissard în „La colonne Traiane. Images et recits” este primul care a observat că cei doi soldați „sunt îmbrăcați ca și cavaleriștii cu *tunica hamata*”¹³. Mult comentat este de asemenea gestul lui Traian și se poate urmări o linie despărțitoare: până prin anii 1970 mulți istorici considerau gestul împăratului ca fiind de respingere. După acest deceniu, în special în istoriografia engleză și americană se consideră ca fiind un gest apreciativ de vreme ce se repetă și la o altă scenă de pe Columnă¹⁴.

SCENA XXV. Intitulată destul de dramatic de Radu Vulpe „Traian în fața trofeelor luate de la Fuscus” are în istoriografie o dublă interpretare: Cichorius afirmă că este vorba de capetele prizonierilor romani plantate de daci ca intimidare, dar recunoaște că nu poate decide dacă este vorba de prizonierii din timpul lui Domițian sau soldați romani capturați în primele faze ale războiului traianic¹⁵.

Descrierea lui Radu Vulpe este destul de amănunțită și face din nou apel la sentimentele lui Traianus pentru a sublinia importanța momentului: „Pe marginea superioară a zidului cetății, printre creneluri, sunt înfipti pari în vârful cărora au fost fixate craniile omenesți, ca trofee de război. Imediat lângă aceste craniile, e figurat un *vexillum* roman, cu ciucuri. Pe de altă parte, prezența unui *vexillum* roman printre craniile-trofee, pe zidul unei cetăți ostentativ prezentată ca dacă, nu poate fi străină de știrea din Cassius Dio (LXVIII, 9) că, în înaintarea sa, Traian a dat peste locul unde se păstrau steagul și prăzile luate de Decebal de la romani cu prilejul dezastrului (de la Tapae - n.n.). Evenimentul la care se referă Cassius Dio era atât de important pentru orgoliul roman, adânc rănit prin dezastrul de odinioară, încă nerăzbunat, încât ar fi fost imposibil să nu figureze pe Columnă cu amplexarea cuvenită. Or, în nici un alt loc de pe reliefurile acestui monument nu se mai vede vreo scenă care să-l amintească. Fără discuție, în scena XXV este figurată cetatea în care se păstrau relicvele înfrângerii romane din vremea lui Domițian. Poziția lăncii pe care o ține Traian cu vârful în jos, ca un gest funebru, se explică, probabil, prin sentimentul de pietate suscitată de această priveliște tristă”¹⁶. O altă interpretare afirmă că de fapt capetele de pe zid ar fi ale dacilor alungați din cetatea proaspăt cucerită de romani, fapt subliniat de celelalte momente ale scenei în care soldații romani incendiază casele dacilor, alungând populația civilă¹⁷.

Scena LVI, mult mai pașnică prin temă: prezintă, construirea unui pod și a unui drum de munte. Pavajul de bârne al podului continuă și pe drumul săpat în stâncă spre dreapta. Legionarii lasă pe marginea drumului scuturile și

---

¹³ Voisin 1984, p. 286.

¹⁴ Fields 2006, p. 11.

¹⁵ Cichorius 1896-1900, p. 128.

¹⁶ Vulpe 1988, p. 60.

¹⁷ Fields 2006, p. 12.

coifurile, precum, desigur, și armele (nereproduse), dar păstrând pe ei lorica, sunt ocupați cu diverse lucrări. „În fundal, în partea dreaptă, pe coastă, este înfățișat un castru roman cu o poartă, cu creneluri pe ziduri și cu corturi în interior (...). În fața porții, două capete de daci înfipite în pari exprimă rezultatul victorios al aceluia atac roman, pe care artistul reliefului, tot timpul preocupat de economia de spațiu, nu l-a socotit destul de însemnat pentru a-l reproduce direct”¹⁸. Referitor la această scenă, Cichorius afirmă că aceste capete arată proximitatea inamicului care astfel trebuia intimidat, proximitate subliniată și de faptul că romanii lucrează cu lorica pe ei¹⁹. Pe de altă parte, Voisin, care crede și el că e vorba de capete de daci (explicația este destul de simplă: sunt bărboși) face apel și la o părere contrară citându-l pe L. Rossi care în *Traian's Column and the Dacian wars* lansează ipoteza conform căreia de fapt ar fi capete de romani lăsate în urmă de dacii care se retrăgeau rapid²⁰. E o ipoteză originală, dar este greu de crezut ca romanii, care lucrau la drum, deci aveau teritoriul în stăpânire, ar fi lăsat la vedere capetele propriilor camarazi. Field propune de asemenea o rezolvare destul de interesantă: „ori pe acolo bătălia a fost purtată de auxiliari, ori și legionarii au preluat obiceiurile camarazilor din auxiliari”²¹.

Scena LXXII repetă în parte scena XXIV. În fața celor cinci auxiliari *singulares*, Traian, însoțit de Licinius Sura în spate și Claudius Livianus, prefectul pretoriului, în față primește doi soldați auxiliari ce țin în mână câte un cap de dac ucis pe care îl prezintă în vederea unei recompense. „Traian, având în mâna stângă un obiect inelar, poate un premiu de metal prețios reprezentând această recompensă, întinde dreapta spre soldați, în semn că le recunoaște bravura”²². Interesant este faptul că niciunul dintre istoricii care au analizat scena nu mai fac referire la gestul considerat „de dezgust” al lui Traian din scena XXIV. O mică contradicție în analiza scenelor sau, între timp, împăratul „s-a călit”?

Următoarea scenă care abordează acest subiect este cea cu numărul **CXIII** și redă, cu un deosebit dinamism, asediul Sarmisegetuzei: „În cetate, dacii, pileași și comași, se apără crâncen aruncând bolovani uriași, trăgând săgeți cu arcul sau luptând cu sabia și cu lancea (dispărute), după cum recunoaștem din gesturile lor. Toate porțile cetății sunt bine închise și în fața lor au fost săpate gropi-capcane ca să împiedice pe inamic să se apropie. La poalele stâncii, soldații romani încearcă să ia cu asalt cetatea (...) un soldat auxiliar a reușit să urce până la buza stâncii și să decapiteze un dac; ținând într-o mână capul, ca trofeu, el continuă să se bată cu cealaltă mână. Un dac rănit a căzut în afara

¹⁸ Vulpe 1988, p. 117-118.

¹⁹ Cichorius 1896-1900, p. 257.

²⁰ Rossi 1971, p. 87, *apud* Voisin 1984, p. 288.

²¹ Fields 2006, p. 11.

²² Vulpe 1988, p. 140.

zidului și a rămas agățat de stânci”²³. Mai toți istoricii sunt de acord că soldatul este un auxiliar, probabil de origine celtică.

Penultima scenă, cu trofee de capete este cea a prezentării capului lui Decebal cu numărul **CXXXVII**. Astăzi toată lumea cunoaște numele lui, *Tiberius Claudius Maximus*, a cărui inscripție funerară a fost găsită lângă Philippi, unde s-a stabilit după lăsarea la vatră. „Inscripția, cuprinzând și un relief în care Claudius este reprezentat călare în goana spre Decebal, în clipa sinuciderii acestuia, spune că el fusese promovată de împăratul Traian la gradul de decurion pentru că *l-a prins pe regele Decebal și i-a adus capul acestuia la Ranistorum*. Nu se știe unde anume era această localitate, care nu mai apare pomenită în nici un alt izvor, dar sigur se afla în zona luptelor din Dacia. (...) Pe relief deteriorat, imaginea zidurilor castrului s-a păstrat mai bine; în interior se zărește un cort mare cu perdelele ridicate, indicând, ca de obicei, reședința împăratului. În centrul scenei, două personaje impunătoare prezintă armatei adunate în jur un *scutum* pe care se află capul și mâna dreaptă ale lui Decebal (...). Deși figurile sunt mutilate, putem deduce că unul dintre personaje e însuși Traian, iar celălalt, desigur, Tiberius Claudius Maximus, aducătorul macabru al trofeului. Imaginea împăratului apare aici pentru ultima oară pe relief Columnei”²⁴. Prezența împăratului este subiect de controversă între istorici: Cichorius afirmă că trofeul este ținut de doi auxiliari²⁵. Istoricul german Lehmann-Hartleben în *Die Traiansaule. Ein römisches Kunstwerk am Beginn der Spätantike*, face un pas mai departe și afirmă că împăratul a „lipsit dintr-un sentiment umanist de oroare vizavi de așa un spectacol”²⁶. Voisin se abține de la analiza imaginii, mulțumindu-se cu descrierea seacă și enumerarea opiniilor, pro și contra.

Cea de a șaptea scenă ce poate fi identificată ca încadrându-se în temă este cea cu numărul **CLIV** și prezintă, „dincolo de creasta unor munți, capetele a cinci comăți daci, care, fără nici o legătură cu romanii, par a denota o populație de *daci liberi* rămași în nord, dincolo de hotarele provinciei, în vreme ce dincoace, în planul din față al scenei, o ceată de zece bărbați romani merge cu pași grăbiți. Ei par mai mult civili decât militari, deși au parte de arme asupra lor, afară de căști, iar în picioare poartă încălțări militare (*caligae*)”²⁷. Descrișă de Cichorius, Contantin Daicoviciu și Radu Vulpe scena pare că are loc după încheierea conflictului propriu-zis și arată un grup de auxiliari care se întorc la garnizoanele din interiorul provinciei după o operațiune de curățare a elementelor dacice la graniță.

---

²³ Vulpe 1988, p. 202.

²⁴ *Ibidem*, p. 230.

²⁵ Cichorius 1896-1900, p. 368.

²⁶ Lehmann-Hartleben 1926, p. 11.

²⁷ Vulpe 1988, p. 241.

Bravură personală, război psihologic sau aspect instituționalizat de un împărat care considera auxiliile un element important în politica de coeziune imperială, astfel onorându-le ascendența? Oricum ar fi, „vânătoarea de capete” este prezentată pe Columnă cu realism și mândrie, și dincolo de orice re/sentiment este un aspect, brutal ce-i drept al războiului, al cărui ecou se regăsește în toate conflictele militare indiferent de epocă.

Bravery or “Psychological Warfare”? The Romans and the “Headhunting” Represented on the Trajan’s Column.

ABSTRACT

Often presented in the Romantic historiography as a “politically correct” army, the Romans had shown several times that in terms of cruelty had elevated themselves to the level of those populations considered as “barbarians”. The Trajan’s Column presents seven of this kind of scenes. The image of headhunting Roman army, especially legionaries (who were Roman citizens) was hardly accepted by the 19th and 20th century historiography: many authors considered that this kind of excesses were committed especially by auxiliary units (who were not so civilized) and, just in some extreme instances by legionaries who were enraged by the killing of their comrades.

The headhunting scenes from the Column may represent three aspects: personal bravery honoured by the emperor, “psychological warfare” or an institutionalized element from a class of warriors although Romans by uniforms still “barbarians” by behaviour: the auxiliaries. However, it may be the scenes are presented with realism and a certain pride as an aspect of a gruesome war.

Abrevieri bibliografice:

- Cichorius 1896-1900 - Conrad Cichorius, *Die Reliefs der Traianssäule*, Vol. II-III, Berlin, 1896-1900
- Daicoviciu, Daicoviciu 1966 - Constantin Daicoviciu, Hadrian Daicoviciu, *Columna lui Traian*, București, 1966
- Fields 2006 - Nic Fields, *Headhunters of the Roman army*, Minerva, November-December, 2006
- Hall 2006 - Joseph Hall, *Brutality and the Roman soldier: killing beyond the battlefield*, Ancient Warfare VI/1, 2006, p. 2-6
- Lehmann-Hartleben 1926 - Karl Lehmann-Hartleben, *Die Traianssäule. Ein römisches Kunstwerk am Beginn der Spätantike*, Berlin, 1926
- Rossi 1971 - Lino Rossi, *Traian's Column and the Dacian wars*, Londra, 1971
- Sauer 1930 - Kurt Sauer, *Untersuchungen zur Darstellung des Todes in der griechisch-römischen Geschichtschreibung*, Frankfurt am Main, 1930
- Voisin 1984 - Jean-Louis Voisin, „Les Romains, chasseurs de tetes”, în *Du châtement dans la cité. Supplices corporels et peins de mort dans le monde antique. Table ronde de Rome* (9-11 novembre 1982), Rome: Ecole Francaise de Rome, 1984, (Publications de l'Ecole francaise de Rome, 79)
- Vulpe 1988 - Radu Vulpe, *Columna lui Traian. Monument al etnogenezei românilor*, București, 1988

Cuvinte-cheie: romani, daci, barbari, război psihologic, vânătoare de capete, Columna lui Traian

Keywords: Romans, Dacians, barbarians, psychological warfare, headhunting, Trajan's Column

